

Київський університет імені Бориса Грінченка
Історико-філософський факультет
Кафедра філософії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

Олексій Жильцов

« 01 » 09 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Філософські студії: Стратегії розвитку науки
для студентів

спеціальності	061 Журналістика
освітнього рівня	першого (бакалаврського)
освітньої програми	061.00.01 Журналістика 061.00.02 Реклама і зв'язки з громадськістю

Київ – 2020

Розробники:

Горбань Олександр Володимирович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії

Викладачі:

Брижнік Віталій Миколайович, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії.

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри філософії Історико-філософського факультету

Протокол від 29 серпня 2019 року № 1

Завідувач кафедри д. філос. н., проф. Додонов Р.О.

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої програми

30.08.2019 р.

Гарант освітньої (професійної наукової) програми

 проф. Гелехакова Р.В.

Робочу програму перевірено

30.08.2019 р.

Заступник декана В.М. Завадський

Пролонговано:

на 2020/2021 н.р. (Додонов Р.О.), «28» серпня 2020 р., протокол № 1

на 20__ / 20__ н.р. _____ (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № ____

на 20__ / 20__ н.р. _____ (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № ____

на 20__ / 20__ н.р. _____ (_____), «__» _____ 20__ р., протокол № ____

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни	нормативна навчальна дисципліна	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	2 / 60	
Курс	3	
Семестр	5	
Кількість змістових модулів з розподілом:	1	
Обсяг кредитів	2	
Обсяг годин, в тому числі:	60	
Аудиторні	28	
Модульний контроль	4	
Семестровий контроль	10	
Самостійна робота	18	
Форма семестрового контролю	іспит	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – ознайомлення студентів з основними стратегіями наукового мислення, осягнення основних напрямків розвитку філософії науки як галузі філософського знання, її становлення в рамках світової та вітчизняної філософської думки, тенденціями сучасних наукових парадигм.

Завдання дисципліни передбачають такі процеси:

- розвивати *інтегральну компетентність*: здатність виконувати складні спеціалізовані завдання в галузі журналістики, що передбачає застосування положень і методів соціально-комунікаційних та інших наук і характеризується невизначеністю умов щодо забезпечення ефективності комунікаційної діяльності.
- розвивати *загальні компетентності*:
 - ЗК-1Світоглядна. Наявність ціннісно-орієнтаційної позиції. Загальнокультурна ерудиція. Розуміння значущості історичного досвіду людства для власного розвитку. Розуміння сутності й суспільної значущості майбутньої професії. Збереження національних духовних традицій. Розуміння переваг здорового способу життя та прийняття їх як власних цінностей.
 - ЗК-2Критичне мислення. Здатність критично оцінювати отриману інформацію, використання логіки і раціональних міркувань, повнота аргументації для

оцінки ситуації і правильності обраного шляху розв'язання задачі з урахуванням контексту.

ЗК-4 Науково-дослідницька. Здатність виконувати навчально-дослідні завдання на основі аналітико-синтетичної мисленнєвої діяльності. Володіння науково-дослідними методами відповідно до фахового спрямування. Інтелектуальна чесність. Здатність до нестандартних рішень типових задач і розв'язання нестандартних завдань.

ЗК-5 Самоосвітня. Здатність розвивати й підтримувати на якісному рівні професійну діяльність. Здатність до самостійної пізнавальної діяльності, самоорганізації та саморозвитку. Спрямованість на розкриття особистісного потенціалу та самореалізацію. Прагнення до особистісно-професійного лідерства та успіху

3. Результати навчання за дисципліною.

Навчання за дисципліною спрямоване на отримання таких *програмних результатів за ОПП 061.00.02 «Реклама і зв'язки з громадськістю», освітнього рівня першого «бакалаврського»:*

ПРН-1 Демонструвати спроможність комплексно розв'язувати проблему, усвідомлювати норми моралі і гідності у професійній діяльності.

Дотримуватися норм етики та гідності, керуватися професійними стандартами.

ПРН-2 Оцінювати критично отриману інформацію, застосовуючи закони логіки, аргументувати власну позицію, продукувати нестандартні ідеї для вирішення проблеми чи виконання завдання.

ПРН-4 Аналізувати, систематизувати та використовувати наукову і навчально-методичну інформацію Володіти основними методами, методиками наукового пізнання, дотримуватися інтелектуальної доброчесності.

ПРН-5 Демонструвати готовність до навчання впродовж життя, здатність до самоосвіти і саморозвитку.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

Назви змістових модулів і тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					
		Аудиторна:				Модульний контроль	Самостійна
		Лекції	Семинари	Практичні	Лабораторні		
Модуль I. Наука як спосіб пізнання світу							
Тема 1. Наука як об'єкт вивчення, її система та функції у суспільстві.	6	2	2	-	-		2
Тема 2. Філософія науки, її предмет та проблематика.	6	2	2	-	-		2
Тема 3. Методи наукового пізнання	6	2	2	-	-		2
Модульний контроль	2	2					
Разом за модулем 1	20	6	6	-	-	2	6
Модуль II. Основні типи наукової раціональності							
Тема 4. Наука як тип раціональності.	7	2	2	-	-	-	3
Тема 5. Історична зміна типів наукової раціональності.	7	2	2	-	-	-	3
Тема 6. Класична наукова парадигма.	7	2	2	-	-	-	3
Тема 7. Філософська рефлексія сучасного етапу розвитку науки	7	2	2	-	-	-	3
Модульний контроль	2	2					
Разом за модулем 2	30	8	8	-	-	2	12
Семестровий контроль	10						
Усього годин	60	14	14	-	-	4	18

5. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. Наука як спосіб пізнання світу

Тема 1. Наука як об'єкт вивчення, її система та функції у суспільстві

Наука як пізнавальна діяльність. Суб'єкти і об'єкти такої діяльності. Мета, засоби та результати наукової діяльності. Наука як особливий тип пізнання, що складається з системи категоризованих, класифікованих, систематизованих, верифікованих фактів про об'єктивну реальність. Мета науки як створення об'єктивної картини світу, незалежної від суб'єктивних проявів внутрішнього світу окремої людини.

Абстрактний та емпіричний рівні наукового пізнання. Значення абстрагування для формулювання наукових універсальних законів та теоретичних систем. Роль досвіду в науці. Цінність науки: істинність та новизна. Завдання науки: опис, пояснення, передбачення.

Наука як інститут суспільства. Наукові організації як основні наукові соціальні інститути. Наукові публікації як спосіб інформування суспільства про наукові результати та їх критику. Соціологія науки. Етика науки. Імперативи наукового етосу (за Робертом Мертоном): універсалізм, колективізм, безкорисність, організований скептицизм.

Тема 2. Філософія науки, її предмет та проблематика

Наука як складне системне явище, що потребує філософського осмислення. Філософія науки як галузь пограниччя філософії та конкретного наукового знання. Характерні риси науковості: системність, відтворюваність, детермінованість, доступність для узагальнень та передбачень, проблемність, верифікованість, критичність, орієнтація на практику.

Проблеми походження науки та її періодизації. Плюралізм думок щодо «точки біфуркації» та виникнення науки. Основні періоди в історії становлення та розвитку науки. Об'єкт та предмет філософії науки.

Два рівні наукового пізнання: емпіричний та теоретичний. Співвідношення емпіричного та теоретичного рівнів наукового пізнання з чуттєвим та раціональним пізнанням. Єдність та різниця емпіричного та теоретичного рівнів наукового пізнання, їх предмет дослідження.

Тема 3. Методи наукового пізнання

Основні методи наукового пізнання: спостереження та експеримент, їх структурні компоненти. Роль приладів в сучасному науковому пізнанні. Моделювання як специфічний метод наукового пізнання. Проблема прототипу та моделі.

Формалізація як метод наукового пізнання, здатний до вивчення об'єкту пізнання через вивчення знання про нього. Загальна структура формалізації: символізація, перетворення, інтерпретація. Стандарти процедури формального дослідження: несуперечливість, коректність, адекватність. Роль логіки та

математики в розробці методів формалізації. Достоїнства формалізації. Відносність «кордонів формалізації».

Проблема виміру як методу. Наукові поняття: класифікаційні (якісні), порівняльні, кількісні. Кількісні поняття та процедура виміру. Співвідношення якісних та кількісних понять. Застосування кількісних понять.

Гіпотетико-дедуктивна схема розвитку наукового знання. Пояснення і передбачення. Процедури обґрунтування теоретичних знань. Зміст процедури співставлення теорії та досвіду. Відносний пріоритет досвіду. Критерії вибору теорії: принципова перевірність, максимальна узагальненість, передбачувальна сила, принципова простота, системність.

Модуль 2. Основні типи наукової раціональності

Тема 4. Наука як тип раціональності

Наука і духовна культура. Функції науки в житті суспільства. Підстави науки як система регуляторів, що детермінують мету і способи отримання наукового пізнання, уявлення і розуміння реальності, що вивчається, а також форму і ступінь обґрунтування наукового знання і його включення в людську культуру. Логіко-епістемологічні нормативи науки: опис, пояснення, системність, доказовість та обґрунтованість, евристичність. Соціокультурні норми науки: прагматична, прогностична, експертна.

Головні критерії науковості: теоретичність, обґрунтованість, системність, раціональність, верифікація. Критерії науковості як результат історичного розвитку науки та культури. Наукова картина світу як форма систематизації та узагальнення наукових знань. Різновиди наукової картини світу за рівнем узагальнення: загальнонаукова, галузі наук, окремого комплексу наук.

Раціональність як здатність упорядковувати сприйняття світу. Наука як особливий тип раціональності. Типи наукової раціональності: класичний, некласичний, посткласичний.

Традиціоналістський та технократичний типи розвитку цивілізації та їх базисні цінності.

Тема 5. Історична зміна типів наукової раціональності

Генезис та становлення теоретичного знання в античній культурі. Формування передумов наукового мислення в середньовічних університетах. Становлення дослідної науки в культурі пізнього Середньовіччя та Відродження.

Наукова революція XVI-XVII століть: формування основ математичного природознавства. Раціоналізм та емпіризм як основні філософсько-методологічні програми в науці Нового часу.

Тема 6. Класична наукова парадигма

Класична наука XVIII-XIX століть. Роль Просвітництва в розвитку науки. Позитивістська традиція в філософії науки: класичний позитивізм і

емпіріокритицизм. Проблемне поле та принципові положення логічного позитивізму та постпозитивізму.

Критичний раціоналізм Карла Поппера. Наукові, методологічні та філософські витoki постпозитивізму. Основні принципи і проблематика постпозитивізму. Мислителі постпозитивного напрямку: Томас Кун, Імре Лакатос, Джеральд Холтон, Пол Фейерабенд. Проблема включення нових теоретичних уявлень в культуру.

Тема 7. Філософська рефлексія сучасного етапу розвитку науки

Головні характеристики сучасного етапу розвитку науки. Наукові революції як «точки біфуркації» в розвитку знання. Типи наукових революцій: глобальна, комплексна, науково-технічна. Три глобальні наукові революції. Нелінійність росту наукового знання.

Наука в контексті сучасної цивілізації. Сцієнтизм та антисцієнтизм. Наука та паранаука. Комп'ютеризація науки, її проблеми та наслідки. Етичні проблеми сучасної науки. Криза ідеалу ціннісно-нейтрального наукового дослідження.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1 Система оцінювання навчальних досягнень студентів

№ з/п	Вид діяльності студента	Макс. кількість балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2	
			Кільк. одиниць до розрахунку	Макс. кількість балів за вид	Кільк. одиниць до розрахунку	Макс. кількість балів за вид
1	Відвідування лекцій	1	3	3	4	4
2	Відвідування семінарських занять	1	3	3	4	4
3	Виконання завдань для самостійної роботи	5	3	15	4	20
4	Робота на семінарських заняттях	10	3	30	4	40
5	Індивідуальне завдання	30	-	-	-	-
6	Опрацювання фахових видань	10	-	-	-	-
7	Написання реферату	15	-	-	-	-
8	Виконання модульної контрольної роботи	25	1	25	1	25
9	Виконання тестового контролю	10	-	-	-	-
10	Лабораторне заняття (допуск, виконання, захист)	10	-	-	-	-
11	Творча робота (в т.ч. есе)	20	-	-	-	-
	Макс. кількість балів за видами поточного контролю	-	-	76	-	93
	Коефіцієнт		60/169=0.355			

6.2 Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання.

Самостійна робота – один з основних засобів оволодіння навчальним матеріалом. Упровадження в практику навчальної програми різноманітних форм самостійної роботи активно сприяє модернізації навчального процесу шляхом подолання протиріч між трансляцією знань і їх засвоєнням у взаємозв'язку теорії та практики.

Мета самостійної роботи студентів:

- розвиток творчих здібностей та активізація розумової діяльності студентів;
- формування умінь і навичок самостійної розумової праці;
- розвиток морально-вольових зусиль;
- формування в студентів потреби безперервного самостійного поповнення знань як необхідної умови професійного становлення.

Завдання самостійної роботи студентів:

- навчання студентів самостійно працювати з різними джерелами інформації;
- творче сприйняття і осмислення навчального матеріалу;
- формування навичок щоденної навчальної самостійної роботи.

Зміст самостійної роботи полягає в таких положеннях:

- самостійне вивчення теоретичних, історичних і науково-практичних тем;
- самостійна робота з джерелами та літературою з метою кращого засвоєння програмного матеріалу;
- підготовка наукових повідомлень, інформаційних довідок;
- підготовка вибіркового дослідного завдання на базі критичного огляду наукових публікацій, розроблення пропозицій щодо вирішення актуальних проблем або прогнозів за обраною тематикою;
- презентація та захист результатів виконання вибіркового дослідницького завдання.

Самостійна робота студентів повинна забезпечити:

- системність знань та засобів навчання;
- володіння розумовими процесами;
- мобільність і критичність мислення;
- володіння засобами обробки інформації;
- здібність до творчої праці.

Критерії оцінювання – кожна робота оцінюється у 5 балів.

№ з/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів
1	Глибина і повнота розкриття завдань	2 бали
2	Повнота використання рекомендованої літератури	1 бали
3	Обґрунтування висновків	0,5 бали

4	Грамотність, стиль викладу, оформлення роботи	1 бал
5	Обсяг виконаної роботи	0,5 бал

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Бали
Модуль 1.		6	15
1	В контексті першої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати першоджерела за заявленою тематикою.	2	5
2	В контексті другої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати першоджерела за заявленою тематикою.	2	5
3	В контексті третьої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати першоджерела за заявленою тематикою.	2	5
Модуль 2		12	20
4	В контексті четвертої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати першоджерела за заявленою тематикою.	3	5
5	В контексті п'ятої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати першоджерела за заявленою тематикою.	3	5
6	В контексті шостої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати першоджерела за заявленою тематикою.	3	5
7	В контексті сьомої теми студенти, використовуючи рекомендовану літературу, повинні самостійно опрацювати першоджерела за заявленою тематикою.	3	5
Разом		18	35

6.3 Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в електронному вигляді або з використанням роздрукованих завдань. Модульний контроль знань студентів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

6.4 Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання.

У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються такі методи:

- *Методи усного контролю:* індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда, залік. *Методи письмового контролю:* модульне письмове тестування; підсумкове письмове тестування, реферат.
- *Комп'ютерного контролю:* тестові програми.

- *Методи самоконтролю*: уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- систематичність відвідування занять;
- своєчасність виконання навчальних і індивідуальних завдань;
- повний обсяг їх виконання;
- якість виконання навчальних і індивідуальних завдань;
- самостійність виконання;
- творчий підхід у виконанні завдань;
- ініціативність у навчальній діяльності;
- виконання тестових завдань.

6.5 Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю

1. Наука як складне системне явище, що потребує філософського осмислення.
2. Філософія науки як галузь пограниччя філософії та конкретного наукового знання.
3. Характерні риси науковості.
4. Проблеми походження науки та її періодизації.
5. Основні періоди в історії становлення та розвитку науки.
6. Об'єкт та предмет філософії науки.
7. Рівні наукового пізнання: емпіричний та теоретичний.
8. Основні методи наукового пізнання: спостереження та експеримент.
9. Формалізація як метод наукового пізнання.
10. Проблема виміру як методу. Наукові поняття.
11. Гіпотетико-дедуктивна схема розвитку наукового знання. Пояснення і передбачення.
12. Процедури обґрунтування теоретичних знань. Критерії вибору теорії.
13. Наука і духовна культура.
14. Функції науки в житті суспільства.
15. Логіко-епістемологічні нормативи науки.
16. Соціокультурні норми науки.
17. Головні критерії науковості.
18. Наукова картина світу як форма систематизації та узагальнення наукових знань.
19. Раціональність як здатність упорядковувати сприйняття світу. Наука як особливий тип раціональності.
20. Типи наукової раціональності: класичний, некласичний, посткласичний.
21. Традиціоналістський та технократичний типи розвитку цивілізації та їх базисні цінності.
22. Генезис та становлення теоретичного знання в античній культурі.
23. Формування передумов наукового мислення в середньовічних університетах.
24. Становлення дослідної науки в культурі пізнього Середньовіччя та Відродження.

- 25.Наукова революція XVI-XVII століть: формування основ математичного природознавства.
- 26.Раціоналізм та емпіризм як основні філософсько-методологічні програми в науці Нового часу.
- 27.Класична наука XVIII-XIX століть.
- 28.Роль Просвітництва в розвитку науки.
- 29.Позитивістська традиція в філософії науки: класичний позитивізм і емпіріокритицизм.
- 30.Проблемне поле та принципові положення логічного позитивізму та постпозитивізму.
- 31.Критичний раціоналізм Карла Поппера.
- 32.Наукові, методологічні та філософські витоки, основні принципи і проблематика постпозитивізму.
- 33.Мислителі постпозитивного напрямку: Томас Кун, Імре Лакатос, Джеральд Холтон, Пол Фейєрабенд. Проблема включення нових теоретичних уявлень в культуру.
- 34.Головні характеристики сучасного етапу розвитку науки.
- 35.Наукові революції як «точки біфуркації» в розвитку знання.
- 36.Типи наукових революцій: глобальна, комплексна, науково-технічна.
- 37.Глобальні наукові революції.
- 38.Нелінійність росту наукового знання.
- 39.Наука в контексті сучасної цивілізації.
- 40.Сцієнтизм та антисцієнтизм.
- 41.Наука та паранаука.
- 42.Комп'ютеризація науки, її проблеми та наслідки.
- 43.Етичні проблеми сучасної науки.
- 44.Криза ідеалу ціннісно-нейтрального наукового дослідження.

6.6 Шкала відповідності оцінок

Оцінка	Кількість балів
Відмінно	90-100
Дуже добре	82-89
Добре	75-81
Задовільно	69-74
Достатньо	60-68
Незадовільно	0-59

7. Навчально-методична карта дисципліни

Разом: 60 год., із них: лекції – 14 год., семінарські заняття – 14 год., самостійна робота – 18 год., модуль. контр. – 4 год., семестр. контр. – 10 год.

Модулі (назви, бали)	Змістовий модуль 1. Наука як спосіб пізнання світу (76 балів)			Змістовий модуль 2. Основні типи наукової раціональності (93 бали)			
Теми	1	2	3	4	5	6	7
Лекції (теми, бали)	Тема 1. Наука як об'єкт вивчення, її система та функції у суспільстві (1 бал)	Тема 2. Філософія науки, її предмет та проблематика (1 бал)	Тема 3. Методи наукового пізнання (1 бал)	Тема 4. Наука як тип раціональності (1 бал)	Тема 5. Історична зміна типів наукової раціональності (1 бал)	Тема 6. Класична наукова парадигма (1 бал)	Тема 7. Філософська рефлексія сучасного етапу розвитку науки (1 бал)
Семінарські заняття (теми, бали)	Наука як об'єкт вивчення, її система та функції у суспільстві (10+1 бал)	Філософія науки, її предмет та проблематика (10+1 бали)	Методи наукового пізнання (10+1 бали)	Наука як тип раціональності (10+1 бали)	Історична зміна типів наукової раціональності (10+1 бали)	Класична наукова парадигма (10+1 бали)	Філософська рефлексія сучасного етапу розвитку науки (10+1 бали)
Самостійна робота	Самостійна робота до першої теми (5 балів)	Самостійна робота до другої теми (5 балів)	Самостійна робота до третьої теми (5 балів)	Самостійна робота до четвертої теми (5 балів)	Самостійна робота до п'ятої теми (5 балів)	Самостійна робота до шостої теми (5 балів)	Самостійна робота до сьомої теми (5 балів)
Поточний контроль (вид, бали)	МКР 1 (25 балів)			МКР 2 (25 балів)			
Семестровий контроль	іспит						

8. Рекомендовані джерела

Основна

1. Про наукову та науково-технічну діяльність : Закон України від 2016 р. *Відом. Верхов. Ради України*. 2016. № 3. ст. 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 21.08.2020).
2. Бірта Г.О., Бургу Ю.Г. *Методологія і організація наукових досліджень* : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2014. 142 с.
3. Вихрущ В.О., Козловський Ю.М. *Методологія та методика наукового дослідження* : підруч. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2020. 336 с.
4. Конверський А. *Основи методології та організації наукових досліджень* : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 350 с.
5. *Системний підхід і моделювання в наукових дослідженнях* : підручник. / За заг. ред. Бутка М. П. [М. П. Бутко, І. М. Бутко, М. Ю. Дітковська та ін.]. Київ : «Центр учбової літератури», 2014. 360 с.
6. Яненко І.Г. Роль освіти і науки для економічного росту і розвитку суспільства. *Економічна та держава*. 2015. № 7. С. 6 – 9.

Додаткова

1. Блажевич, Н. О. Науково-технічна революція та її вплив на розвиток науки. *Вестник Харьковського національного автомобільно-дорожнього університета* : сб. науч. тр. / Харьк. нац. автомоб.-дор. ун-т ; [редкол.: Богомоллов В. А. (глав. ред.) и др.]. Харьков : ХНАДУ, 2017. Вып. 77. С. 25–29.
2. Бублик С., Канигін Ю., Яцків Я. Розвиток науки в Україні в контексті української національної ідеї. Всеукраїнська експертна мережа : веб-сайт. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=10957 (дата звернення: 18.06.2020).
3. Гончаров Ю., Касич А. Научный потенциал как фактор развития инновационно-инвестиционной системы Украины. *Экономика Украины*. 2007. № 3. С. 42–51.
4. Конверський А.С. *Критичне мислення* : підруч. для студентів навч. закладів вищої освіти усіх спец. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 340 с.
5. Процюк, Н. О. Зародження і розвиток науки в Київській Русі (IX – перша половина XIV ст.) *Форум права*. 2011. № 4. С. 607–610 . URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11pnovkr.pdf>. (дата звернення: 18.08.2020).
6. Ткаленко Н. В. Структура науково-технічного потенціалу України. *Вісник ЖДТУ. Економічні науки*. 2011. № 2 (56). С.137-140.
7. Филипец З.Б. Особливості науково-технічного розвитку України в контексті економічної безпеки. *Вісник Асоціації докторів філософії України*. 2015. 1 вересня. URL: <http://aphd.ua/publication-37/> (дата звернення: 19.08.2020).